

УДК 796.011.1- 057.875

МОТИВАЦІЯ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Наталя БОРЕЙКО

Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут”

Анотація. У дослідженні обґрунтовано необхідність створення цілеспрямованого процесу формування мотивації до фізичної підготовки. Наведено результати констатувального експерименту характер і сила мотивації студентів до занять фізичним вихованням і причини не відвідування занять. Визначено механізми формування позитивної мотивації до фізичної підготовки.

Ключові слова: мотив, мотиваційне забезпечення, професійна спрямованість фізичної підготовки, студенти вищих технічних навчальних закладів.

Актуальність дослідження. Реформування вищої освіти повинно підвищити рівень професійної підготовки. При цьому без вирішення питання мотиваційного забезпечення та наповнення освітньої системи особистісним змістом воно є декларативним і не реалізується на практиці. В умовах сучасної парадигми – особистісно орієнтованого навчання, актуальність вирішення питання мотиваційного забезпечення у фізичному вихованні визначається такими чинниками:

1. Сутність особистісно орієнтованого навчального процесу – створення індивідуальної професійної траєкторії навчання для кожного студента. Ця траєкторія, по перше, створюється з урахуванням особистісних потреб, інтересів, мотивів, а по друге, реалізація її залежить від активності самого студента. Мотив є внутрішньою «пружиною» активності. При цьому, як вказує А.А. Реан, висока позитивна мотивація може відігравати роль чинника, що компенсує недостатність здібностей, однак у зворотному напрямку цей чинник не працює – ніякий високий рівень здібностей не компенсує відсутність мотивів і не сприятиме успіху в навчанні [6].

2. Створення мотиваційного потенціалу на саморозвиток особистості є умовою для її самоосвіти. Сучасний фахівець повинен мати потребу в постійному розвитку й удосконаленні – чим досконаліша техніка і складніша технологія виробництва, тим більш досконалою повинна бути людина, яка керує ними. Ця проблема ставить нові завдання перед вищою школою в сфері фізичної підготовки молоді, важливим стає закласти основи безперервного фізичного самовдосконалення, почавши з обов'язкових занять, навчити студента самопідготовки у професійної діяльності. Для цього потрібно створити мотиваційний потенціал до самопідготовки, що неможливо без цілеспрямованого удосконалення процесу фізичного виховання у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фізичного виховання студентської молоді присвячені дослідження багатьох науковців (В.М. Вовк, В.В. Шигалевський, А.О. Андрущук, В.А. Щербина та ін.) [1], [8], [9]. Проблеми професійно-прикладної фізичної підготовки студентів досліджувалося у працях (С. Канішевського, Р.Т. Раєвського, В.І. Філінкова та ін.) [5], [7]. Аналіз цих праць свідчить про відсутність системного дослідження проблеми формування у студентів вищих технічних навчальних закладів позитивної професійної мотивації у фізичній підготовці. У роботах лише констатується низький рівень мотивації до занять, а механізми її формування не були предметом дослідження.

Мета дослідження – визначити рівень сформованості мотивації до занять фізичним вихованням у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Завдання дослідження: 1) визначити рівень мотиваційного забезпечення фізичного виховання; 2) виявити механізми формування позитивної мотивації до фізичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів.

Методи та організація дослідження – теоретичний аналіз наукової літератури; анкетування, в якому брали участь 632 студенти, 1 – 4 курсів НТУ «ХП».

Результати дослідження та їх обговорення. Проблема мотивації навчання – це одна з ключових проблем у педагогіці та фізичному вихованні. Викладач не зможе створити ефективну взаємодію із студентом без урахування його мотивів, а досягнення високих результатів навчальної діяльності, передусім, залежить від сформованості у студента позитивної мотивації до неї. У працях видатних науковців (Є.П. Ільїна, В.Г. Леонтьєва, П.М. Якобсона та ін.) роз'яснено теорію цього питання: сутність мотивації, методи дослідження мотивацій та ін. На практиці, з причин багатофакторності мотивацій, вона не може бути вирішена остаточно і при розгляді будь-якого педагогічного процесу потребує свого рішення.

Аналіз науково-літературних джерел із психології свідчить про різні тлумачення сутності мотивів. Мотив визначається як "спрямованість активності на предмет" (А. Маркова, 1983), як "спонукальна (збуджувальна) причина дій і вчинків людини" (С. Гончаренко, 1999), як "усвідомлене спонукання до певної дії" (С. Рубінштейн, 1989), як "спонукання до діяльності" (А. Петровський, 1999), чи "до створення поведінкового акту" (Л. Столяренко, 1999), як "своєрідний енергетичний заряд, який визначає активність діяльності людини" (Е. Ільїн, 1980), як "сформоване підґрунтя для власного вчинку" (Е. Ільїн, 2000). У своєму дослідженні за основу ми взяли визначення Е.П. Ільїна, що мотив – складне інтегральне (системне) психологічне утворення. Воно має свої границі. З одного боку – це потреба, а з другого – намір щось виконати, включаючи і спонукання до нього. Встановлення границь дозволяє визначити компоненти, які можуть входити до структури мотиву. Ці компоненти відповідно до стадії формування мотиву, можна зарахувати до трьох блоків: 1) потреби (біологічні, соціальні, обов'язки); 2) «внутрішні фільтри» (моральний контроль, оцінка своїх можливостей, уподобання (інтереси, нахили), врахування умов досягнення мети, процес задоволення потреби); 3) завдання, які можуть задовольнити потребу [2, 117]. Спрощення розуміння мотиву, акцентування на одному з його компонентів призводить до помилок, і проблема мотивації залишається не вирішеною. Визначення особливостей мотиваційної сфери студентів вищих технічних навчальних закладів надасть можливість викладачеві, сформулювати позитивне ставлення до конкретної діяльності, зокрема, до професійної фізичної підготовки.

На заняттях фізичним вихованням можливо задоволення декількох груп потреб, які ми визначаємо, дотримуючись ієрархії потреб А. Маслоу [4]. По перше, в основі "піраміди" перебувають фізіологічні потреби, до яких, поряд з іншими (в їжі, питті, кисні, сні тощо), належить потреба в руховій активності. Сучасне життя студентів перевантажене розумовою діяльністю, в результаті вони мають низькі показники рухової активності. Фізичне виховання – це один із найкращих засобів забезпечення необхідним рівнем рухової активності. По-друге, заняття фізичним вихованням можливо спрямувати на формування навичок самозахисту (різні види боротьби, розвиток сили), а також інших прикладних навичок, наприклад плавання, біг тощо, задовольняють потребу безпеки і захисту людини. До цих потреб також належить потреба отримання заліку, яка виникає під впливом страху покарання батьків. По-третє, можливість диференціації за статтю видів фізичної активності створює умову розвитку необхідних для жінки, або чоловіка приналежних для статі якостей. Також створення викладачем умов співтворчості і взаємоповаги на заняттях дозволяє задовольнити потребу в любові від викладача до студента і до нього із боку студентів. Усе це може задовольнити потребу приналежності й любові. Четверте, потреба самоповаги, на заняттях фізичного виховання реалізується під час досягнення результатів, важливих для студента. Це може бути як високий спортивний результат, так і сформована красива фігура тощо. П'яте, потреба в "самоактуалізації", "самовдосконаленні", "самореалізації" є найвищою в цій «піраміді». На заняттях фізичного виховання вона проявляється в бажанні почувати себе здоровим; збільшити силу, швидкість, витривалість та інші якості; оволодіти новими вміннями й навичками; досягти успіху в професійній діяльності тощо.

Усі мотиви навчальної діяльності, за А.О. Реаном, можна поділити на дві великі групи: позитивні – «мотиви успіху» (це мотиви розвитку, досягнення конкретних результатів, формування особистості та ін.), та негативні – «мотиви боязні невдачі» (бажання уникнути осудження, покарання – страх отримання незадовільної оцінки або незаліку) [6].

Під час констатувального експерименту були визначені домінуючі мотиви відвідування занять фізичним вихованням. Студентові пропонувалось із можливих мотивів (збільшення фізичної активності, фізична підготовка, професійне ставлення, психологічна підготовка, формування здоров'я, забезпечення здорового способу життя, досягнення спортивних результатів, формування певних рухових навичок, спілкування, визнання викладачем або одногрупниками, формування особистісних якостей, самопізнання, обов'язок відвідувати заняття, бажання уникнути покарання, тобто страх отримання незаліку) визначити найважливіші для нього. Результати анкетування свідчать про високий рівень негативних мотивів. Так, на першому курсі 28 % на перше місце поставили обов'язок відвідувати заняття, 21 % – страх отримання незаліку, на другому курсі – 18 % і 20 %, на третьому – 15 % і 26 %, а на четвертому – 15 % і 38 % відповідно. До вибору позитивних мотивів отримані такі результати: на першому місці – формування здоров'я (48 % – 1 курс, 49 % – 2 курс, 52 % – 3 курс і 45 % – 4 курс); далі йдуть формування певних рухових навичок (27 % – 1 курс, 36 % – 2 курс, 24 % – 3 курс і 18 % – 4 курс); досягнення спортивних результатів (29 % – 1 курс, 24 % – 2 курс, 17 % – 3 курс і 10 % – 4 курс); формування особистісних якостей (9 % – 1 курс, 11 % – 2 курс, 10 % – 3 курс і 7 % – 4 курс); фізична підготовка (22 % – 1 курс, 21 % – 2 курс, 19 % – 3 курс і 20 % – 4 курс); збільшення фізичної активності (4 % – 1 курс, 8 % – 2 курс, 9 % – 3 курс і 9 % – 4 курс); спілкування (6 % – 1 курс, 15 % – 2 курс, 10 % – 3 курс і 7 % – 4 курс); визнання викладачем, або одногрупниками (3 % – 1 курс, 6 % – 2 курс, 9 % – 3 курс і 2 % – 4 курс); професійне ставлення (4 % – 1 курс, 7 % – 2 курс, 12 % – 3 курс і 1 % – 4 курс). Також було проведено дослідження причин пропуску занять, опитували 250 студентів, які мають більш ніж 50 % пропусків занять або які зовсім не відвідували занять. За даними цього опитування були визначені такі причини пропуску занять: 1) ці заняття не задовольняють потреби студента – 4 %; 2) неприязнь до викладача – 8 %; 3) високий рівень вимог – 5 %; 4) відсутність часу – 51 % (необхідність додаткового заробітку, високий рівень навантаження за іншими навчальними дисциплінами); 5) складні сімейні обставини – 15 %; 6) відсутність інтересу – 17 %.

Проведене дослідження (ієрархічності й характеру мотивів) свідчить про: 1) низький рівень мотиваційного забезпечення фізичного виховання на всіх курсах; 2) необхідність організації цілеспрямованого процесу створення мотиваційного забезпечення. Мотиваційне забезпечення, ми розуміємо як формування потреб, схильностей, інтересів, позитивного ставлення до названої діяльності [2, 344]. Для вирішення цього питання, спочатку потрібно визначити чинники, які сприяють формуванню позитивної мотивації до навчання. «Сподіватись на те, що мотив навчання виникне сам по собі, стихійно, не можна» [2, 262]. А.К. Маркова (1983) визначила такі чинники, які сприяють формуванню позитивної мотивації до навчання:

- зміст навчального матеріалу;
- організація навчальної діяльності;
- форми навчальної діяльності;
- оцінка навчальної діяльності;
- стиль педагогічної діяльності викладача [3].

Розглянемо ці чинники, враховуючи об'єкт нашого дослідження – фізичного виховання у вищих технічних навчальних закладах. Аналіз навчального процесу виявив: 1) відсутність теоретичної підготовки; 2) низький рівень забезпечення навчально-методичними посібниками. Таким чином, студент залишився в інформаційному вакуумі – він не розуміє зв'язок фізичного виховання і професійної підготовки, відсутній інтерес до цього процесу. Для формування «внутрішнього фільтру» (інтересу, знань з основ фізичного виховання, навичок самопідготовки) було розроблено та введено до навчального процесу лекції: «Історичний аналіз прикладного використання фізичного виховання», «Роль фізичного виховання та спорту в підготовці до професійної діяльності», «Формування інженера засобами фізичного виховання»; методичні рекомендації: «Індивідуальна професійно-прикладна фізична підготовка», а також електронний навчальний посібник «Професійна фізична самопідготовка інженера». При цьому було враховано те, що зміст навчання є для студента передусім інформацією і вона залишається лише інформацією, якщо, по-перше, викладач не визначить її практичну значу-

щість для самого студента; по-друге, якщо вона не матиме емоційне забарвлення; по-третє, якщо вона не враховуватиме досвід і бажання студента (надати вибір фізичних вправ та видів спорту).

Оцінюючи організацію навчальної діяльності з фізичного виховання, було визначено, що в сучасній системі майже відсутні мотиваційний та рефлексивно-оцінний етапи. Це призводить до того, що сама діяльність без зацікавленості та аналізу досягнутих результатів повністю знищує цей процес та після закінчення обов'язкових занять не має свого продовження. Сама оцінка результатів виконує функції мотиву. Це підтверджено констатуювальним експериментом, де мотив отримання заліку, серед інших, має найвищий рейтинг. Але в цьому випадку, якщо оцінка не підкріплена іншими мотивами, вона стає самоціллю.

Форми організації навчання теж мають вплив на мотивацію занять, використання колективних ігор, естафет залучає до активної роботи пасивних, немотивованих студентів. У змаганні виникає бажання бути кращим. Тому під час навчання на практичних заняття широко використовувалися колективні форми, а для організації самостійних занять викладачі проводили консультації.

Стиль діяльності викладача, як визначає Є.П. Ільїн, має великий вплив на формування мотивації студентів. Різні стилі формують різні мотиви. Так, авторитарний стиль – «зовнішні» мотиви (мотив «запобігання невдачі»), демократичний – «внутрішні» мотиви (мотиви самореалізації). На підставі цього цього, ми формували педагогічний процес на принципах: 1) співтворчості викладача із студентом, 2) поваги та віри в його успіх, що надало можливість сформувати мотиваційний потенціал до професійної фізичної самопідготовки.

Після проведення формувального експерименту в експериментальних групах зріс рівень позитивної мотивації до навчання, професійні мотиви становили – 28 %, мотив формування здоров'я – 82 %. Рівень негативного мотиву (отримання заліку) знизився до 15 %.

Висновки.

1. У процесі фізичного виховання студентів, потрібно створити мотиваційний потенціал до їх самопідготовки, що неможливо без організації цілеспрямованого процесу формування мотиву.

2. «Мотив» розуміємо як складне інтегральне (системне) психологічне утворення, яке у своїй структурі має три блоки: 1) потреби; 2) «внутрішні фільтри»; 3) завдання, які можуть задовольнити потребу. Спрощення мотиву до потреби призвело до того, що позитивні мотиви не сформовані в більшості студентів, зокрема не сформовані «внутрішні фільтри».

3. На формування мотивації мають вплив такі чинники: зміст навчального матеріалу; форми навчальної діяльності; оцінювання навчальної діяльності; стиль діяльності викладача.

4. Тільки системний підхід до формування мотивів надасть можливість вирішити цю проблему.

Перспективи подальших досліджень. Розробка нових сучасних засобів і методів заохочення студентів до занять фізичним вихованням. Системне удосконалення знань викладачів щодо їх впровадження.

Список літератури

1. *Вовк В.* Шляхи вдосконалення фізичного виховання студентів. Монографія / В. Вовк. – Луганськ : СУДУ, 2002. – 176 с.
2. *Ільїн Е. П.* Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512 с.
3. *Маркова А. К.* Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А. К. Маркова. – М., 1983. – 151 с.
4. *Маслоу А.* Мотивация и личность / А. Маслоу. – М., 1998.
5. *Раевский Р. Т.* Концепция ППФП студентов вузов в условиях рыночной экономики / Р. Т. Раевский // Проблемы профессионально-прикладной физической подготовки студентов в вузе : тез. докл. междунар. науч. конф. – Мн. : БГЭУ, 1994. – Ч. 1. – С. 26-27.
6. *Реан А. А.* Психодиагностика личности в педагогической деятельности / А. А. Реан. – СПб. : Питер, 1994. – 296с.

7. *Филинков В. И.* Система профессионально-прикладной физической подготовки специалистов машиностроительной промышленности: автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. И. Филинкову – Л., 2003 – 20 с.

8. *Шигалевський В. В.* Комп'ютерні технології оцінки фізичного стану і фізичної підготовленості учнівської молоді : монографія / В. В. Шигалевський, А. О. Андрющук. – Луганськ : Східноукр. держ. ун-т, 1999. – 160 с.

9. *Щербина В. А.* Навчально-прикладна психофізична підготовка та здоров'я студентів : навч.-метод. посіб. / В. А. Щербина. – К. : КМУЦА, 1998. – 160 с.

МОТИВАЦИЯ К ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Наталья БОРЕЙКО

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

Аннотация. В исследовании обосновано необходимость создания целенаправленного процесса формирования мотивации к профессионально-прикладной физической подготовке. Приведены результаты констатирующего эксперимента: характер и сила мотивации студентов к занятиям и причины их непосещения. Определены механизмы формирования позитивной мотивации к профессионально-прикладной физической подготовке.

Ключевые слова: мотив, мотивационное обеспечение, профессиональная направленность физической подготовки, студенты высших технических учебных заведений.

THE MOTIVATION TO PHYSICAL EDUCATION IN THE STUDENTS OF HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Natalya BOREYKO

National Technical University "Kharkov Polytechnic Institute"

Annotation. A necessity of purposeful process creation of the forming motivation to the physical preparation is grounded in the research. Results of establishing experiment are: nature and force of students motivation to occupations and cause to miss the classes of a positive motivation machine-ries forming to the physical preparation are define in the research.

Key words: reason, motivation providing, professional orientation of physical preparation, students of higher technical educational establishments.